

SZUNOMÁR ÁGNES–LIMA DA FROTA ARAUJO
CARLOS RAUL

Kelet-Közép-Európa a digitális selyemúton?

Lehetséges politikai gazdaságtani magyarázatok

A kelet-közép-európai térség országai eltérő módon viszonyulnak ahhoz a kérdéshez, hogy bevonják-e – és ha igen, milyen mértékben – a kínai technológiai vállalatokat digitális átalakulásukba. A tanulmány központi kérdése éppen ezért az, hogy hogyan és miért reagálnak ezen országok eltérően Kína digitális selyemút kezdeményezésére. Az eltérő válaszok magyarázatára négy hipotézist fogalmazunk, majd vizsgálunk meg, figyelembe véve regionális, globális és nemzeti szintű tényezőket. Először azt a feltételezést vizsgáljuk, mely szerint a kapitalizmus helyi változata hatással van a vizsgált országok külpolitikai preferenciáira. Ezt követően elemezzük, vajon a 2008-as gazdasági válság nyomán Európában kialakult új mag-periféria törésvonal készíthette-e arra a kormányokat, hogy EU-n kívüli szereplők felé forduljanak. Teszteljük továbbá a kölcsönös gazdasági függésre és a biztonsági aggályokra vonatkozó nemzetközi politikai gazdaságtani meglátásokat. Végül azt a feltételezést is megvizsgáljuk, hogy az infrastrukturális fejlettség tekintetében elmaradottabb országok hajlamosabbak lehetnek-e Kínát bevonni infrastrukturális fejlesztéseikbe.*
Journal of Economic Literature (JEL) kód: F5, F63, P26, P33.

Bevezetés

Kína, illetve a kínai vállalatok európai jelenléte jelentős mértékben megnövekedett az elmúlt két évtizedben, miközben a kelet-ázsiai óriás erősödő gazdasági szerepvállalása is egyre vitatottabb folyamattá vált Európa-szerte (*Yilmaz és szerzőtársai* [2018], *Garlick* [2020]). E folyamatot tovább erősítette a gyakran csak új

* E cikk a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) által támogatott „Kína és Oroszország infrastruktúra-építése Kelet-Közép-Európában: Eltérő válaszok egy többdimenziós kihívásra” (FK_138317) és „A fejlesztő államoktól az új protekcionizmusig: a fejlesztésorientált beavatkozások átalakuló repertoárja a formálódó új világrendben” (FK_124573) projektek támogatásával készült.

selyemútnak nevezett Övezet és út kezdeményezés (*Belt and Road Initiative, BRI*) – egy új, globális, kínai színezetű geostratégia meghirdetése (Péti [2017]). A kezdeményezés részeként Kína 2015-ben elindította a digitális selyemút (*Digital Silk Road, DS*) kezdeményezését is, amelynek keretében a kínai vállalatok eredetileg elsősorban közlekedési és energetikai infrastruktúra fejlesztését célzó tevékenységi köre fokozatosan kibővíülhet a kínai technológiák globális elterjedésének elősegítését célzó tevékenységekkel, azaz például 4G és 5G fejlesztési tervekkel, pénzügytechnológiai együttműködésekkel vagy éppen okosváros-programokkal. Európa – akárcsak a közlekedési és energetikai infrastruktúra építése esetében – a digitális infrastruktúra kapcsán is a kínai vállalatok által megcélzott térségek egyike. Igaz, Európa – más térségekhez viszonyítva – kevésbé nyitott az ilyen jellegű együttműködésekre, s a kínai digitális selyemút terve sok esetben valós kihívásként jelenik meg a kontinensen (Jakóbowskí [2018], Karásková [2021]). Ennek a kihívásnak legalább három dimenziója van: gazdaságilag az európai országok ipari versenyképességük elvesztésétől tarthatnak, politikailag a Kínától való (túlzott) függés és az európai digitális infrastruktúra feletti ellenőrzés kelthet aggodalmat, míg biztonsági téren az európai országokat a gyakran emlegetett kémkedés lehetősége mellett az adatáramlás feletti ellenőrzés elvesztése is fenyegetheti.

Míg a kelet-közép-európai országok túlnyomó többsége osztja az Egyesült Államok és az Európai Unió aggodalmait az említett kihívásokkal kapcsolatban, néhány kelet-közép-európai ország (például Magyarország és Szerbia) nyitottabbnak tűnik a digitális infrastruktúrát célzó kínai kezdeményezésekre, potenciálisan kapuként szolgálva a kínai infokommunikációs technológiai (ICT) vállalatok európai fejlesztésekben való részvételéhez. A legtöbb kelet-közép-európai ország valóban elhatárolódik a kínai technológiai vállalatoktól, bár különböző mértékben. Észtország, Csehország, Lengyelország és Románia például Európában az elsők között támogatták az 5G biztonságára vonatkozó amerikai kezdeményezést, és/vagy kezdettől fogva szkeptikusabbak voltak a kínai technológiai vállalatokkal való együttműködéssel kapcsolatban. A szkepticizmus/elutasítás gyökerei azonban nem feltétlenül azonosak minden esetben.

Jelen írás célja, hogy feltérképezze a kelet-közép-európai térség országainak válaszait Kína digitális kihívására, elemezze a mozgatórugókat, valamint azt, hogy hogyan és miért különböznek ezek a válaszok. A tanulmány felépítése a következő: a szakirodalom rendszerezett áttekintésére támaszkodva külön fejezet mutatja be a digitális átalakulás jelentőségét és szerepét a kelet-közép-európai régió gazdasági fejlődésében, illetve Kína növekvő gazdasági lábnyomát a régióban. Ezt követően a nemzetközi politikai gazdaságtan és az összehasonlító politikai gazdaságtan feltevései alapján négy hipotézist állítunk fel, figyelembe véve a regionális, globális és nemzeti szintű tényezőket, amelyek magyarázhatják a Kína digitális kihívására adott válaszok különbözőségeit. E hipotézisek megvizsgálása érdekében először bemutatjuk, hogy a kínai technológiai vállalatok mikor és hogyan vetették meg a lábukat a kelet-közép-európai régióban, majd négy, a régiós válaszok szempontjából reprezentatív ország – Lengyelország, Csehország, Magyarország és Szerbia – példáján megvizsgáljuk a hipotézisek igazolhatóságát.

Szakirodalmi áttekintés

Bár jelentéstartalma éppen a technológiai fejlődésnek köszönhetően folyamatosan bővül, az infrastruktúra kifejezés általában a közlekedés, az energetika és a (digitális) kommunikáció tökeigényes befektetéseire utal. Az infrastruktúra-fejlesztés mind az európai magországokban, mind pedig a periférián a kormányok kiemelt figyelmére tart számot. A szakirodalom ma már a digitális infrastruktúra kapcsán is pozitív tovagyűrűző hatásokról számol be, számos szerző állítja például, hogy a digitalizáció maga is gazdasági növekedést teremt (*Bukht–Heeks [2017]*), illetve a digitális technológiák elterjedése lehetővé teszi a gazdasági átalakulást (lásd például *Lanzolla–Anderson [2008]*, *Brettel és szerzőtársai [2014]*). A digitális szakadék kifejezés – azaz a digitális technológiákhoz és tartalmakhoz való hozzáférés terén mutatkozó egyenlőtlenségek (*Unwin–de Bastion [2009]*) – megjelenése is a digitális technológiák fejlődésben játszott szerepének növekedésére utal. A digitalizációt az infokommunikációs technológia teszi lehetővé, azaz egy olyan, módszereit, kezelését és alkalmazását tekintve is széles körű technológia, amely támogatja az információ létrehozását, tárolását vagy akár manipulálását és kommunikációját is (*Nwabueze–Ozioko [2011]*).

Ami a kelet-közép-európai régió gazdasági felzárkózását illeti, azt a kilencvenes évektől kezdődően főként a tradicionális gazdasági ágazatok, a dinamikus export, a külföldi befektetések, a relatíve alacsony munkaerőköltségből adódó előnyök és az Európai Unió nagyvonalú finanszírozása hajtotta. Bár a kelet-közép-európai országok felzárkózásának szintje igen eltérő – az uniós tagállamok gazdasági fejlettsége például a nyugat-balkáni országokhoz viszonyítva jelentősebb –, mégis meglehetősen általános jelenség, hogy a növekedési motorok közül a legtöbb fokozatosan kimerül(t), a gazdasági növekedés lelassult, és a korábban sikeres, a közvetlen külföldi befektetések által vezérelt fejlődési modell kifradóban van (*Sass–Szalavetz [2013]*, *Szanyi [2020]*, *Szalavetz [2020a]*). *Pavlínek [2017]* és *Szalavetz [2020b]* szerint az úgynevezett gyártó (*factory*) gazdaságoknak¹ tekintett kelet-közép-európai országok hamarosan a digitális átalakulás kedvezőtlen hatásaival is szembesülni fognak: az egyre kifinomultabb, munkaerő-takarékos technológiák mellett az új zöldmezős beruházások beáramlása is lelassul, ennek révén pedig gyengül a globális értékláncokba történő integráció vezérelte felzárkózás lendülete is. Ahogy *Hallward–Driemeier–Nayyar [2017]* is hangsúlyozza, a gyártó gazdaságok pedig csak akkor lesznek képesek megtartani (esetleg javítani) jelenlegi pozícióikat, ha mind a termelési kapacitás és a funkcionális képességek, mind pedig a helyi beszállítói bázis és a digitális infrastruktúra tekintetében is meg tudnak felelni a magasabb követelményeknek.

A kelet-közép-európai országok digitalizációja jelenlegi szintjének mérésére számos index szolgál, ezek közül az alábbi hármat mutatja be az 1. táblázat.

¹ *Baldwin [2013]* kategorizálása szerint a nemzetközi termelési hálózatokban vannak úgynevezett főhadiszállás gazdaságok (*headquarter economies*), ahol a gazdasági szereplők elsősorban a termelési hálózatokat irányítják (és üzletfejlesztési, illetve egyéb, immateriális, központspecifikus tevékenységeket végeznek), valamint gyártó gazdaságok (*factory economies*), amelyek a munkaerőt biztosítják, azaz túlnyomórészt munkaiigényes tevékenységeket végeznek.

1. Az Európai Bizottság *Digitális Gazdaság és Társadalom Indexe (Digital Economy and Society Index, DESI)* egy olyan kompozit index, amely tartalmazza az Európai Unió digitális teljesítményének releváns mutatóit, és nyomon követi az uniós tagállamok fejlődését olyan dimenziókban, mint a hálózati összekapcsoltság, az emberi tőke, a digitális technológia integráltsága és a digitális közszolgáltatások.

2. A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (*World Intellectual Property Organization, WIPO*) *Globális Innovációs Indexe (Global Innovation Index, GII)* a világ gazdaságainak (összesen 132 ország) teljesítményét rangsorolja az innovációs ökoszisztéma tekintetében, kiemelve az innováció erősségeit és gyengeségeit, valamint az innovációs mérőszámok terén mutatkozó különleges hiányosságokat. A GII mintegy 80 mutatóból áll, beleértve az egyes gazdaságok politikai környezetére, oktatására, infrastruktúrájára és a tudás létrehozására vonatkozó intézkedéseket.

3. A Huawei *Globális Kapcsolat Indexe (Global Connectivity Index, GCI)* 79 ország digitális gazdaság felé tett előrehaladását értékeli. Az index 40 mutatót foglal magában, elsősorban olyan területeken, mint az infokommunikációs technológiai beruházások, a technológia bevezetése, a felhasználói tapasztalatok és a piacfejlesztés kölcsönhatásában elért előrehaladás.

1. táblázat

A kelet-közép-európai országok digitalizációs fejlettségi helyezése három index alapján

Ország	DESI ^a (2021)	GII ^b (2021)	GCI ^c (2020)
Németország	11.	10.	15.
Észtország	7.	21.	24.
Szlovénia	13.	32.	29.
Litvánia	14.	39.	27.
Lettország	17.	38.	n. a.
Csehország	18.	24.	28.
Horvátország	19.	42.	38.
Szlovákia	22.	37.	32.
Magyarország	23.	34.	31.
Lengyelország	24.	40.	39.
Szerbia	n. a.	54.	51.
Bulgária	26.	35.	36.
Románia	27.	48.	41.
Montenegró	n. a.	50.	n. a.
Észak-Macedónia	n. a.	59.	n. a.
Bosznia és Hercegovina	n. a.	75.	n. a.

^a DESI: az Európai Bizottság Digitális Gazdaság és Társadalom Indexe (*Digital Economy and Society Index*).

^b GII: a Szellemi Tulajdon Világszervezetének Globális Innovációs Indexe (*Global Innovation Index*).

^c GCI: a Huawei Globális Kapcsolat Indexe (*Global Connectivity Index*).

Forrás: saját szerkesztés.

Bármelyik indexet vesszük is alapul, jól látható, hogy a kelet-közép-európai országok többsége lemaradásban van a nyugat-európai országokhoz, például Németországhoz képest. Míg egyes országok – például Észtország, Csehország vagy Szlovénia – átlagon felül teljesítenek, addig az Európai Unión kívüli nyugat-balkáni országok digitális lemaradása már sokkal jelentősebb.

A fentiekben leírtak alapján a digitális technológiákhoz való hozzáférés – és azok használata – létfontosságúnak tűnik a kelet-közép-európai gazdaságok gazdasági fejlődése szempontjából, azaz a digitális átalakulás lehet a fenntartható és dinamikus felzárkózási pálya kulcsa. Elfogadva az előbbi állítást, adódik a kérdés: vajon ki tudja biztosítani a kelet-közép-európai országok számára a digitális technológiákhoz való hozzáférést? Az európai vállalatok az 1990-es évek óta hagyományosan jelentős szerepet játszanak a kelet-közép-európai régiót érintő infokommunikációs technológiai projektekben. A kelet-közép-európai országok pedig eddig nagymértékben támaszkodtak európai uniós forrásokra a különböző infrastrukturális projektek finanszírozásában. Míg azonban a 2007–2013-as és a 2014–2020-as uniós finanszírozási időszakok viszonylag nagyvonalúak voltak e tekintetben, a következő időszak kevésbé tűnik „adakozónak”. Ezzel párhuzamos jelenség, hogy a kelet-közép-európai régióban egyre inkább teret hódítanak az Európán kívüli (feltörekvő) országok infrastruktúra-fejlesztési ajánlatai (*Szunomár [2020a]*), ebben a mezőnyben Kína az egyik kiemelkedő szereplő (*Matura [2018]*, *Rogers [2020]*, *Karásková és szerzőtársai [2020]*). A fent röviden összefoglalt folyamatok eredményeként pedig ezek az ajánlatok akár az európai vállalatok ajánlataival is versenyképesek lehetnek.

Kína a kétezres évek elején meghirdetett globális nyitási (*going global*) politikával – és a már említett új selyemút kezdeményezéssel – fémjelzett növekvő globális szerepvállalásával párhuzamosan az elmúlt két évtizedben egyre aktívabbá vált a kelet-közép-európai régióban is. A kínai jelenlét – Kína fejlődő és feltörekvő régiókkal fenntartott kapcsolataihoz hasonlóan – a kelet-közép-európai térségben is a kereskedelmi kapcsolatok fejlődése, a közvetlen külföldi befektetések növekvő beáramlása és újabban a kínai vállalatok által kínai hitelekből finanszírozott infrastrukturális projektek jellemzik. Bár Kína gazdasági hatása – a globális vagy fejlett világbeli gazdasági jelenlétéhez képest – még viszonylag csekély a kelet-közép-európai országokra, de az elmúlt két évtizedben jelentős mértékben megnőtt (*Garlick [2019]*, *Szunomár [2020b]*, *Turcsányi [2020]*). Mivel a kétezres éveket megelőzően Kína és a kelet-közép-európai országok kapcsolata viszonylag gyenge volt, ez mindenképp új, de semmiképpen sem váratlan jelenség: egyrészt a világgazdaság átalakulása és a kínai gazdaság szerkezetátalakítása növelte meg a kínaiak Kelet-Közép-Európa iránti érdeklődését, másrészt a régió új kihívásokat és új lehetőségeket is jelent Kína számára (*Jakóbowskí [2018]*, *Szunomár [2018]*, *[2020b]*). Ezt a folyamatot sok szempontból felerősítette az Övezet és út elnevezésű kezdeményezés meghirdetése (*Karásková és szerzőtársai [2020]*), és akár további lendületet adhat neki a digitális selyemút kezdeményezése is, amely – legalábbis globális szinten – egyértelműen túlmutat a Huawei 5G hálózatok fejlesztésében játszott szerepén. A digitális selyemút ugyanis egy kínai fejlesztési koncepció, amely a kínai technológiákra épülő digitális fejlődést segíti elő globálisan (*Arcesati [2020]*), miközben a beruházások kulcsfontosságú területei a fizikai infrastruktúrától

a digitális gazdasági platformokig, a pénzügyi technológiákon át a biztonsággal kapcsolatos szolgáltatásokig terjednek (Nouwens [2021]). A kelet-közép-európai térség esetében azonban a digitális selyemút keretében történő együttműködés lehetősége egyelőre jellemzően a kínai technológiai vállalatokkal az 5G hálózatok fejlesztése terén való együttműködésre korlátozódik.

Hipotézisalkotás és módszertan

Bár a gazdasági haszon reményében, hosszabb-rövidebb ideig, gyakorlatilag majdnem mindegyik kelet-közép-európai ország eljátszott a Kínával való gazdasági kapcsolatok erősítésének gondolatával, a kelet-közép-európai országok ma mégis megosztottak abban a tekintetben, hogy bevonják-e Kínát a digitális átalakulásukba, s ha igen, milyen mértékben. Mivel a tanulmány központi kérdése – tudniillik, hogy a kelet-közép-európai országok hogyan és miért reagálnak eltérően Kína digitális selyemút kezdeményezésére – a nemzetközi politikai gazdaságtan, az összehasonlító politikai gazdaságtan, valamint a kelet-közép-európai tanulmányok határterületén helyezkedik el, a kelet-közép-európai válaszok eltéréseinek magyarázatára négy hipotézist fogalmaztunk meg, figyelembe véve mind a regionális, globális és nemzeti szintű tényezőket, mind pedig a kelet-közép-európai országok gazdasági fejlődése kapcsán ismert szakirodalmi feltevéseket.

1. Először is, a nemzeti szintű tényezők kapcsán azt a feltételezést vizsgáljuk meg, amely szerint a kapitalizmus helyi változata (*Variety of Capitalism, VoC*) hatással lehet a kelet-közép-európai országok külpolitikai preferenciáira (Hall–Soskice [2001], Bohle–Greskovits [2007], Vigvári [2009], Durazzi és szerzőtársai [2019]).

2. Ezt követően azt az összehasonlító politikai gazdaságtani feltevést elemezzük, amely szerint a 2008-as gazdasági válság nyomán Európában kialakult új mag–periféria törésvonal arra készíthette a kormányokat, hogy valamelyest elforduljanak az Európai Uniótól, gyakran épp az Európai Unión kívüli szereplők felé (Myant és szerzőtársai [2013], Gambarotto–Solari [2015], Bruszt–Vukov [2017], Bohle [2018], Magas [2012]).

3. Majd megvizsgáljuk a kölcsönös gazdasági függésre és a biztonsági aggályokra vonatkozó nemzetközi politikai gazdaságtani meglátásokat is (de Graaff és szerzőtársai [2020], Ikenberry és szerzőtársai [2018]), tudniillik, hogy e két szempont befolyásolja-e a vizsgált országok Kínával kapcsolatos döntéseit.

4. Végül azt a feltételezést is megvizsgáljuk, hogy az infrastrukturális fejlettség tekintetében elmaradottabb országok vajon hajlamosabbak-e Kínát bevonni infrastrukturális fejlesztéseikbe (Soskice [2020], Wegrich és szerzőtársai [2017]).

Jelen tanulmány elméleti fejtegetéseit esettanulmányok segítségével kívánjuk illusztrálni, mivel az esettanulmányokat a szakirodalomban egyaránt használják különböző elméletek tesztelésére, egyes jellemző attribútumok leírására, illetve elméletek kialakítására (Eisenhardt–Graebner [2007], Harris–Sutton [1986]). A több országra kiterjedő esettanulmányok alkalmasak a különbségek és hasonlóságok érzékeltetésére (Rowley [2002]), ezek összehasonlítása révén pedig a feltárt különbségek

és hasonlóságok alkalmasak hipotézisek igazolására, sőt akár elméletalkotásra is (Vannoni [2015]). Kutatási kérdéseink megválaszolása, valamint a már említett hipotézisek értékelése érdekében tanulmányunk több országot érintő, kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtésen alapuló esettanulmányra támaszkodik.

Esettanulmányaink módszertani alapját elsősorban interjúk és kvalitatív dokumentumelemzés adták, kiegészülve másodlagos szakirodalommal és médiaforrásokkal. Az adatokat három éven keresztül (2019 és 2021 között) gyűjtöttük, ez idő alatt több interjúra is sor került egy kínai infokommunikációs nagyvállalat két kelet-közép-európai leányvállalatánál, tanácsadó cégek üzleti szakértőivel, valamint volt diplomatákkal. Az interjúk egy része online, egy része személyesen zajlott; a személyes interjúk készítésekor sor került informális beszélgetésekre is. Az interjúk félig strukturáltak voltak, amelyeket a beszélgetés során, illetve azt követően készített kiterjedt jegyzetelés alapján elemeztünk. A megkérdezetteknek anonimitást ígértünk. A vállalat, valamint a fogadó országok intézményi és társadalmi kontextusának elemzése kormányzati (politikai) jelentések, híradások és vállalati adatbázisok (például az Orbis) kvalitatív elemzésén alapult. Terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségünk kutatásunk minden részletre kiterjedő bemutatására, de sorra vesszük fontosabb szempontjainkat.

A kutatás során először a kelet-közép-európai régió egészéből gyűjtöttünk a kínai technológiai vállalatok tevékenységére vonatkozó információkat annak érdekében, hogy e vállalatok tevékenységének feltérképezése mellett feltárjuk a kelet-közép-európai kormányzatok válaszainak mintázatait is. Ezután kiválasztottuk négy, a kelet-közép-európai válaszok változatainak bemutatására alkalmas ország – három EU-tagállam és egy EU-tagjelölt ország – esetét, hogy azokon keresztül vizsgáljuk meg a hipotéziseket.

Kínai technológiai lábnyom Kelet-Közép-Európában

Nouwens [2021] megállapítása szerint ugyan hivatalosan csak 16 ország írt alá együttműködési megállapodást Kínával különböző, a digitális selyemúthoz köthető tevékenységek kapcsán világszerte, Kína valójában 137 országban – köztük kelet-közép-európai országokban is – valósított meg a digitális selyemúthoz kapcsolódó projekteket. A fejlődő világ országaihoz képest a kelet-közép-európai országok természetesen más geopolitikai és gazdasági helyzetben vannak Kínával szemben: Kína viszonylag újonnan érkezett a kelet-közép-európai régióba, gyakran szinte a semmiből építi fel kapcsolatait mind a politikai, mind a gazdasági elittel, így nem is igazán ismeri a helyi környezetet (Rogers [2020], Turcsányi [2020]). Kína valójában csak a 2008-as válság után jelent meg intenzívebben a régióban, ezt követően kezdett egyre inkább úgy tekinteni rá, mint az Európai Unió tehetősebb piacaihoz vezető újabb kapura (Szunomár [2018], [2020b]). Ugyanakkor a 2008-as válság a kelet-közép-európai országok külgazdasági politikájára is hatással volt: többen elkezdték átgondolni túlnyomórészt Nyugat-orientációjukat, és feltérképezték a gazdasági együttműködés lehetőségeit más – Európán kívüli – országokkal, többek között Kínával. Egyes országokban (például Magyarországon, Csehországban, Lengyelországban és Szerbiában)

ezt a folyamatot hol tartósan, hol átmenetileg támogatta az Európai Unióval szemben szkeptikusabban gondolkodó és az autoriter módszereket is alkalmazó politikusok hatalomra kerülése is (*Karásková és szerzőtársai* [2020]).

A kelet-közép-európai országokat jellemzően a távközlés/infokommunikációs technológia, az elektronika, a vegyipar és a közlekedés iránt érdeklődő kínai vállalatok célozták meg. A legfontosabb példák közé tartozik a Huawei, a ZTE, a Lenovo, a BYD és a Comlink. Ezek a vállalatok jellemzően gyártási tevékenységet, főként összeszerelést folytatnak itt, míg a magasabb hozzáadott értékű tevékenységek – akár csak a nyugati multinacionális vállalatok esetében – jóval ritkábbak. A régióban befektető kínai vállalatok tulajdonosi szerkezete vegyes: némelyik állami tulajdonú vállalat (mint például a Wanhua vagy a ZTE), míg mások magántulajdonban vannak (mint például a Huawei vagy a BYD). A legtöbb magánvállalat azonban úgynevezett „nemzeti bajnok”, vagyis olyan vállalat, amelynek teljesítménye, piaci pozíciója, versenyképessége jellemzően az állami piacteremtésnek és támogatásoknak köszönhető, s e támogatást az adott vállalatok sok esetben az állami célok aktív külföldi képviselőivel „hálálják meg”. E nemzetibajnok-státusz tehát állami támogatást feltételez akkor is, ha a vállalat nincs közvetlenül állami tulajdonban (*Nölke és szerzőtársai* [2015], *Szunomár* [2020b], *Ricz* [2019]). A Kelet-Közép-Európába irányuló kínai technológiai beruházások többsége 2015 előtt történt, azaz a legtöbbjüket hivatalosan nem a digitális selyemút kezdeményezésének keretében hozták létre, amely kezdeményezésre leggyakrabban akkor hivatkoztak a régióban, amikor különböző kínai delegációk látogattak a kelet-közép-európai országokba, vagy amikor valamilyen, már meglévő projektet kibővítették, például amikor a Huawei új, a mesterséges intelligenciára, képfeldolgozásra, jelátviteli technológiákra és nagy elosztórendszerre szakosodó K + F-központot hozott létre Magyarországon (*Szunomár és szerzőtársai* [2020], *Karásková* [2021]).

A kínai technológiai vállalatok európai térnyerése kapcsán óvatosságra intő európai uniós és amerikai álláspont nem maradt hatás nélkül: a kelet-közép-európai kormányzatok jelentős része kezdettől fogva óvatosabb felfogást képviselt a kínai távközlési vállalatok 5G hálózatokban való részvételével kapcsolatban. Igaz, ez korántsem volt minden szereplőre ugyanolyan mértékben igaz, miközben maradtak Kína és a kínai technológiai vállalatok mellett stabilan kiálló országok is. Egyesek (elsősorban Magyarország és Szerbia) elutasítják azt a feltételezést, hogy a kínai vállalatok biztonsági fenyegetést jelenthetnek, míg mások (például Albánia, a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Észtország, Románia, Szlovénia, Szlovákia és Lettország) vagy már aláírtak egy közös nyilatkozatot az Egyesült Államokkal az 5G hálózat biztonságáról, vagy készen állnak a kezdeményezéshez való csatlakozásra. Néhány országban (például Görögországban vagy Horvátországban) a távközlési vállalatok kijelentették, hogy kizárólag az Ericssont fogják használni 5G infrastruktúrájuk fejlesztéséhez, a Huawei pedig nem. Megint máshol (például Bulgáriában, Észak-Macedóniában vagy Litvániában) azonban még nem született egyértelmű döntés a Huawei-jel való együttműködésről vagy együtt nem működésről (*Karásková* [2021]).

Amint már említettük, bár a digitális selyemút mint globális stratégia túlmutat az 5G hálózat fejlesztésének kérdéskörén, Kelet-Közép-Európában ez a kérdés

egyértelműen a kezdeményezés teszt pályájának tűnik.² Az 5G hálózatok biztonságának kérdése pedig leginkább egy infokommunikációs technológiai vállalathoz, a Huaweihez kapcsolódik ebben a térségben, hiszen itt e vállalat jelenléte a legjelentősebb és leglátványosabb. Emellett a Huawei az egyik legnagyobb kínai befektető Kelet-Közép-Európában, és minden bizonnyal az egyetlen, amelyik szinte a régió minden országában kisebb-nagyobb mértékben – fióktelepekkel, képvisleti irodákkal, szervizközponttal, logisztikai és összeszerelési központtal, illetve immár K + F-részleggel is – jelen van.

A Huawei eredetileg csak néhány kisebb projekttel kezdte meg működését a régióban. Fizikai jelenlétet csak akkor létesített, amikor már beérett üzleti tevékenysége az egyes országokban (például több projekt, ügyfél és együttműködési partner gyűlt össze). Egy korábbi kutatáshoz (*Szunomár és szerzőtársai* [2020]) készített interjúk szerint az iparági előzmények (például Nokia, Philips, Ericson stb.), más sikeres kínai befektetők jelenléte a régióban (például Hisense Magyarországon), valamint a már meglévő kulcsfontosságú infrastruktúra is szerepet játszott a vállalat kelet-közép-európai befektetési döntéseiben. A Huawei 2004-ben nyitotta meg első leányvállalatát Lengyelországban, amelyet Csehország, Ukrajna és Lettország (2005) követett, majd később továbbiak következtek. Jelenleg a vállalatnak 25 irodája van a régióban, sok ezer foglalkoztatottal, ami mindenképp megkülönbözteti az olyan versenytársaktól, mint az Ericsson vagy a Nokia.

Ami a kelet-közép-európai országoknak a távközlési infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatos megközelítéseit illeti, ezek – ahogy korábban utaltunk rá – már fejlődésüket tekintve is nagyon eltérők. A balti államok például nagyon is érdekelték voltak az 5G infrastruktúra kiépítésében, kezdetben hajlandók voltak együttműködni akár a Huawei-vel is ezen a téren, de végül a biztonsági kockázatok mérlegelése és az Egyesült Államok részéről érkező nyomás arra ösztönözte a helyi döntéshozókat, hogy átgondolják az említett együttműködést. Észtország 2019. október 31-én memorandumot írt alá az Egyesült Államokkal az 5G biztonságával és fejlesztésével kapcsolatos együttműködés megerősítéséről, korlátozva a Huawei termékeinek használatát az országban (*Hankewicz* [2019]). Ugyanekkor a Huawei lett partnere, a Bite Latvija úgy döntött, hogy továbbra is együttműködik a Huawei-vel, hivatkozva más európai

² Eltérően például Délkelet-Ázsiától, a kelet-közép-európai régióban a digitális selyemúthoz köthető együttműködések száma igen alacsony és egyáltalán nem sokféle. A kínai technológiai vállalatok egyelőre nem fektettek be helyi alkalmazásokba/szolgáltatásokba sem. Létezik ugyan néhány mobilfizetési megállapodás Kelet-Közép-Európában működő bankok és – például – az Alipay között, de ezek hatása nem jelentős. A kínai adatközpontok sem annyira elterjedtek (vagy láthatók) a régióban. Talán egyedül az Alibaba Cloud és az ABC Data között 2018-ban megkötött stratégiai partnerség érdemel említést e téren (az ABC Data egy jelentős kelet-közép-európai IT-hardver- és szórakoztatóelektronikai forgalmazó). Ami az e-kereskedelmet illeti, az AliExpress számos helyi postai vállalattal kötött megállapodást különböző kelet-közép-európai országokban, ez azonban valójában csak azt jelenti, hogy az AliExpressen keresztül vásárolt termékeket a China Post és az adott helyi posta szállítja ki. 2018-ban elterjedtek olyan információk, hogy az AliExpress logisztikai központot nyit Lengyelországban, hogy kiszolgálja a kelet-közép-európai régiót és Németországot, de végül ez a projekt mégsem valósult meg. A kínai webáruházak európai raktárak építésére vagy bérlésére irányuló erőfeszítései ugyanakkor egyre nőnek, így ezen a téren még lehet jelentősebb fejlemény.

vállalatokra, például a Deutsche Telekomra vagy a Vodafone-ra, amelyek ugyanígy tesznek (*Bite Latvija...* [2019]).

Az 5G-hez és a Huaweihez való hozzáállás azonban nem csupán a Baltikumban, hanem a V4-országokban is hasonlóképpen vegyes. 2019 szeptemberében Lengyelország az 5G-ről szóló amerikai–lengyel közös nyilatkozat aláírásával demonstrálta, hogy az Egyesült Államok álláspontját támogatja (*Colvin* [2019]), amely kizárja a kínai szolgáltatókat az 5G hálózat kiépítéséből. Még ezt megelőzően, 2018-ban a cseh nemzeti kiber- és információbiztonsági ügynökség figyelmeztetést adott ki a Huawei-jel kapcsolatban, komoly biztonsági aggályokat fogalmazva meg (*Lopatka–Kahn* [2019]). Szlovákia kezdetben („meggyőző bizonyítékok hiányában”) nem tekintette biztonsági fenyegetésnek a Huawei-t (*Reuters* [2019a]), de később mégis a cseh állásponthez közelített, miközben Magyarország még tovább ment, igaz, az ellenkező irányba, amikor a magyar külügyminiszter 2019 novemberében Pekingben bejelentette, hogy Magyarországon a Huawei fogja kiépíteni az 5G hálózatot (*Reuters* [2019b]).

A kelet-közép-európai régió más részein, így a Balkánon sincs egyéges álláspont: Románia 2019 augusztusában egyetértési megállapodást írt alá az Egyesült Államokkal arról, hogy kizárják a Huawei-t az 5G hálózatfejlesztésből, Szerbia ugyanakkor már hosszú ideje együttműködik a Huawei-jel. Biztonságos város – okosváros (*Safe city – smart city*) projekteket indítottak, az állami tulajdonú Telekom távközlési vállalat pedig már dolgozik az 5G technológiát lehetővé tevő távközlési infrastruktúra kiépítésén, amelyben a Huawei a projekt kulcsfontosságú partnere. Szerb kormányzati szereplők több alkalommal kijelentették, hogy a Huawei-jel kapcsolatban nincsenek aggályaik, elégedettek az együttműködéssel, sőt tovább is kívánják fejleszteni azt (*Vladisavljev* [2019]).

A kínai távközlési vállalatok 5G hálózatokba való bevonásának kérdése a kelet-közép-európai régióban azonban még távolról sincs lezárva. Valójában még az Egyesült Államokkal az 5G biztonságáról szóló közös nyilatkozatok aláírása sem jelent egyet a Huawei betiltásával az egyes kelet-közép-európai országok hálózataiban. Számos kelet-közép-európai kormány halogatja ugyanis a végső és egyértelmű(bb) döntést a Huawei 5G fejlesztésben való részvételéről, arra hivatkozva, hogy ezt a döntést előbb uniós szinten kell meghozni. Mindeközben a kelet-közép-európai régió területén működő mobilszolgáltatóknak csak egy része jelentette ki, hogy a nem kínai vállalatokat – például a Nokiát vagy az Ericssont – részesítik előnyben, mások viszont még nem zárták ki, hogy a Huawei technológiáját (is) használják majd 5G hálózataikban.

Kelet-közép-európai válaszvariációk egy témára

Ahogy azt az előbbieken bemutattuk, a kelet-közép-európai országok kínai technológiai vállalatokhoz való hozzáállása nagymértékben változott az elmúlt néhány évben, a digitális selyemút kezdeményezés elindítása óta: a régió országainak nagy része ma már a Kínával való együttműködés ellen teszi le a voksát. A kínai–amerikai szembenállás és az annak újabb momentumaként kirobbanó Huawei-jel kapcsolatos biztonsági botrány, még ha közvetett módon is, de ugyancsak befolyásolta a Huawei

térnyerésével kapcsolatos kelet-közép-európai álláspontokat. Adódik tehát két eltérő álláspont – egy, a kínai technológiai vállalatokkal való együttműködést inkább elutasító nagy, valamint egy, az együttműködést üdvözlő kisebb csoport – megkülönböztetése. Ugyanakkor a *pró* (azaz a kínai technológiai vállalatokat üdvözlő) és a *kontra* (azaz a kínai technológiai vállalatok bevonását ellenző) álláspontok elemzésekor és összevetésekor azt találtuk, hogy nem célszerű csupán két csoportra/változatra korlátozni a vizsgálódást, mivel az ellenzők csoportja különbözik mind az elutasítás szintje (teljesen, vagy csak részben), mind az elutasítás motivációja tekintetében. Ennélfogva úgy döntöttünk, négy esetet különböztetünk meg, és ezen változatok reprezentálására négy országot választottunk: Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szerbiát. Magyarország és Szerbia a *pró* csoportba tartozik, míg Csehország és Lengyelország a *kontra* csoport tagjai.³ Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a négy ország álláspontjának hátterét.

A Cseh Köztársaság mindig is meglehetősen kritikus és adminisztratív viszonyt ápolt Kínával, és az elmúlt évtizedekben számos kérdésben, például az emberi jogok vagy Tibet ügyében bírálta Kínát. Ebből a meglehetősen hideg és kritikus hozzáállásból kiindulva Csehország és Kína kapcsolata néhány éve megváltozott, mivel a kínai vezetés közös nevezőre jutott Milos Zeman cseh elnökkel. Zeman például kijelentette, hogy azt szeretné, ha országa Kína „elsüllyeszthetetlen repülőgép-hordozója” lenne Európában (lásd *Economist* [2018]). Amint azt szakértői interjúink is megerősítették, a cseh „politikai szimpátia” megjelenése után a kínai működőtőke-állomány is növekedésnek indult. Amint azonban a Csehországba érkező legnagyobb kínai befektető, a CEFC ellen a kínai hatóságok „törvénysértés gyanúja miatt” vizsgálatot indítottak (lásd *Lopatka-Aizhu* [2018]), Csehországban felerősödtek a kritikus hangok.

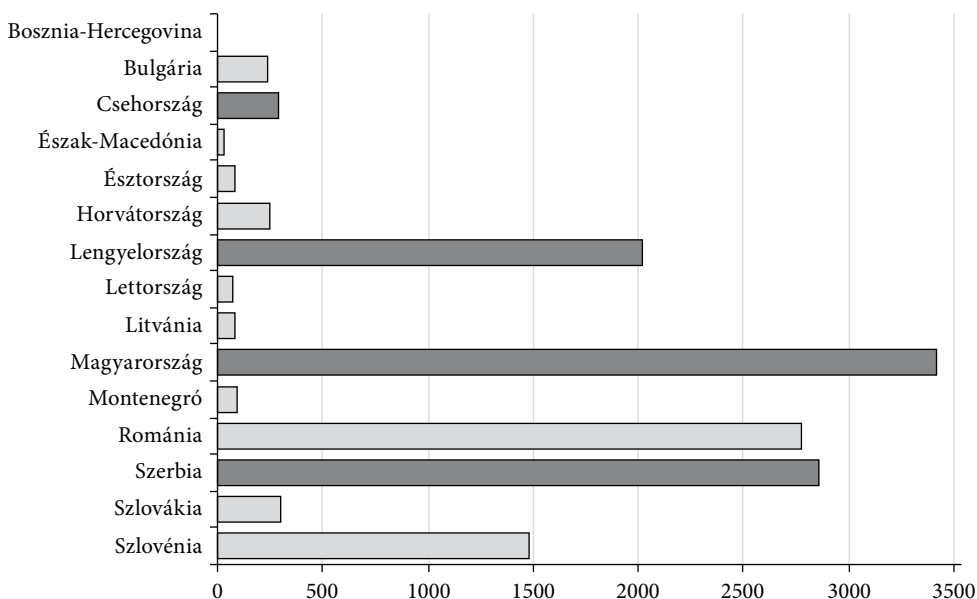
Ez a hűvös viszony nem csupán politikai relációban jelentkezett, de például a tőkebefektetések kapcsán is éreztette hatását, a Csehországban lévő kínai tőkeállomány ugyanis jóval elmarad több régiós országétól is (*1. ábra*). Csehország már a kezdetektől fogva szkeptikus volt a kínai vállalatok 5G fejlesztésbe történő bevonásával, ezt az álláspontját a kérdés kapcsán kialakult európai vitában is képviselte, hangoztatva biztonsági aggályait. Ahogy azonban *Karásková* [2021] kiemeli, a helyzet még korántsem dőlt el, mivel a 2021-es általános választások előtt a kérdés lekerült a napirendről, s egyelőre nem tudni, az új kormányzat milyen álláspontot képvisel majd (igaz, valószínűsíthető, hogy továbbra sem fog nyitni a kínai technológiai cégek felé).

A kínai–lengyel kapcsolatokat behatóbban ismerő szakértőkkel készített interjúink alapján Lengyelország kezdetben nagy lehetőségeket látott a Kínával való kapcsolatában, ma már azonban kritikusabb, óvatosabb álláspontot képvisel. Ennek egyik oka, hogy Lengyelország számára a magas kereskedelmi deficit jelenti az egyik legnagyobb problémát az ország Kínával való kétoldalú kapcsolatainak tekintetében: a Kínából származó lengyel import mintegy 12-szerese a Kínába irányuló lengyel exportnak, a hiány az Eurostat szerint eléri a 20 milliárd eurót. Mindez arra készítette a lengyel

³ Fontos megjegyezni, hogy e változatok az elfogadás/elutasítás mértéke és motivációi tekintetében képviselik a régiós változatokat, ugyanakkor nem reprezentatívak a régiós vélemények súlya tekintetében, mivel az ellenzők csoportja lényegesen nagyobb, mint a támogatóké, azaz a kelet-közép-európai régió jelentős része inkább ellenezi a kínai technológiai vállalatokkal való együttműködést.

1. ábra

Kínai működőtőke-állomány a kelet-közép-európai országokban, 2021 (millió dollár)

Forrás: a szerzők saját szerkesztése *Matura és szerzőtársai* [2021] nyomán.

kormányt, hogy újragondolja a Kínával való gazdasági kapcsolatait, ami tetten érhető például néhány pályázat visszavonásában, illetve több politikai nyilatkozatban is (*Szczudlik* [2017]). Ennek valószínűsíthető következménye, hogy a működőtőke-áramlás is inkább stagnál az utóbbi években.

A másik ok, hogy Lengyelország esetében a (kül)politikai szempontok talán még a gazdasági tényezőknél is fontosabbak: tekintettel arra, hogy Oroszország lengyel szempontból jelentős fenyegetést jelent az ország számára, Varsó a demokratikus átmenet óta hagyományosan Washington egyik legszorosabb szövetségese Kelet-Közép-Európában. E szoros kapcsolat jegyében Lengyelország kidolgozott egy módosítást a már meglévő kiberbiztonsági törvényhez, lehetővé téve a magas kockázatúnak minősített beszállítók kizárását a lengyel piacról. *Bachulska* [2021] szerint az infokommunikációs technológiai szolgáltatókat több kategória alapján fogják értékelni, beleértve adott esetben a nem technikai kockázatokat is. A Huawei-jel, akárcsak más kínai technológiai vállalatokkal szembeni jelenlegi lengyel politika tartósnak tűnik, mivel az ország az utóbbi években fokozatosan, de egyre inkább elhatárolódik a kínai szolgáltatóktól.

A magyar eset sok szempontból sajátos, hiszen a magyar kormányok – politikai irányultságtól függetlenül – több mint két évtizede dolgoznak a Kínával való kapcsolatok fejlesztésén. A gazdasági kapcsolatok előmozdítása mellett a hazai kormányzat számos kényesebbnek tekinthető politikai kérdésben retorikailag, de gyakran szavazatok, aláírások formájában is támogatta Kínát (például a fegyverembargó feloldása, az ország piacgazdasági státusának megadása, dél-kínai-tengeri szigetviták, Övezet

és út kezdeményezés stb. kapcsán). Bár a 2000-es évek elején a kapcsolatépítés hátterében inkább gazdasági okok álltak, az utóbbi időben Magyarország sokszor politikai okokból használja a „Kína-kártyát” (*Turcsányi* [2020]), hogy nagyobb politikai mozgásteret teremtsen.

A fent említett elkötelezettséggel összhangban gyakorlatilag nyilvánvaló volt, hogy Magyarország támogatni fogja a digitális selyemút kezdeményezését, valamint nem fogja a kínai távközlési vállalatokat biztonsági fenyegetésként kezelni. Mint említettük, Magyarország volt az első – és mindmáig az egyetlen – ország az Európai Unióban, amely hivatalosan a Huawei választotta 5G hálózatának kiépítésére. Egyes álláspontok szerint e gesztus azóta ki is fizetődött, hiszen a Huawei nemrégiben K + F-központot hozott létre Magyarországon (*Horváth* [2020]), valószínűleg nem függetlenül az előbbi döntéstől.

Magyarország után Szerbia tekinthető Kína második legfontosabb gazdasági és politikai szövetségésének a kelet-közép-európai régióban (Magyarország EU-tag-sága miatt valamivel kedvezőbb pozícióban van, mint az EU-tagjelölt Szerbia). Ahogy *Le Corre–Vuksanovic* [2019] kiemeli, Szerbiát elsősorban politikai motivációk, mint például a koszovói kérdés, illetve a világpolitikai/világgazdasági erőviszonyok megváltozásának érzékelése motiválta a Kínával való kapcsolat erősítésére, miközben a koronavírus-járvány – Kína hatékony maszk- és vakcinadiplomáciájának eredményeként – még közelebb hozta egymáshoz a két országot. A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a kelet-közép-európai térségen belül Szerbia ad otthont a legtöbb kínai infrastrukturális projektnek. Szerbia pedig ideális fogadó ország az ilyen jellegű projektek számára, mivel a közlekedési, energetikai és digitális infrastruktúra jelentősen elmarad az uniós átlagtól, a szigorúbb uniós szabályok és előírások itt nem akadályozzák a tárgyalásokat és folyamatokat, miközben az EU-tagországok számára nyitott pénzügyi források (például az Európai Unió strukturális alapjai) nem állnak rendelkezésre, vagy kevésbé hozzáférhetők.

Kínai technológiai vállalatok *biztonságos város* és *okosváros* projekteket indítottak a szerb fővárosban, míg az állami tulajdonú Telekom távközlési vállalat a Huawei-jel közösen már dolgozik az 5G technológiát lehetővé tevő távközlési infrastruktúra kiépítésén (*Vladislavljev* [2019]).

A háttérben meghúzódó okok – hipotéziseink vizsgálata

Bár kutatásunk kezdetén feltételeztük, hogy a kelet-közép-európai országok számos hasonlóságot mutatnak, valójában jelentős különbségeket és csak néhány közös vonást találtunk közöttük. E hasonlóságokat és különbségeket a következőkben a fent ismertetett négy hipotézisünket elemezve ismertetjük.

1. A kapitalizmus helyi változata. *Nölke–Vliegenthart* [2009] szerint a kelet-közép-európai országok többsége a kapitalizmus egy speciális változatát, az úgynevezett függő piaccgazdaság (*dependent market economy, DME*) típusát képviseli. Ez röviden azt jelenti, hogy a vizsgált országok mindegyikének komparatív előnye van a viszonylag összetett

és tartós fogyasztási cikkek összeszerelésében és gyártásában szakképzett, de olcsó munkaerőjének és a technológiai innovációk multinacionális vállalatokon belüli átadásának köszönhetően, ugyanakkor ezen országok gazdasági fejlődése a külföldi tőkétől, a multinacionális cégek befektetői döntéseitől függ (*Éltető–Sass* [2021]).

Ha azonban az elemzett négy kelet-közép-európai országra összpontosítunk, úgy tűnik, hogy a kapitalizmusnak ez a változata jellemző Csehországra, Lengyelországra és Magyarországra, de Szerbiára kevésbé. Miközben ugyanis az EU-hoz 2004-ben csatlakozott kelet-közép-európai országok sikeresek voltak jelentősebb mértékű működőtőke vonzásában, illetve szofisztikáltabb feldolgozóipar kiépítésében, addig a Nyugat-Balkán többnyire kimaradt a (nyugati) vállalatok terjeszkedéséből. Hasonlóképpen, míg az EU-tag kelet-közép-európai országok teljes mértékben hozzáférhettek az uniós költségvetéshez, a nyugat-balkáni országok csak az előcsatlakozási támogatási eszköz (*Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA*) finanszírozásához jutottak hozzá. Ahogy *Grievesson* [2021] kiemeli, később néhány nyugat-balkáni ország sikeresen vonzott ugyan szerényebb mennyiségű külföldi tőkét, de az egy főre jutó közvetlen tőkebefektetések száma még mindig elmarad az EU-tag kelet-közép-európai országok többségétől, illetve jellemzően átglyűrűző hatásokról sem beszélhetünk. A hipotézis azonban abban az esetben sem áll meg, ha csak Csehország, Lengyelország és Magyarország esetére koncentrálnak: annak ellenére, hogy Magyarország ugyanahhoz a függő piacgazdaság típusú speciális kapitalizmusváltozathoz tartozik, a magyar helyzet Kína tekintetében teljesen más. Következésképpen a kapitalizmus helyi változata (a kitettség) mégsem tűnik döntő tényezőnek minden kelet-közép-európai ország esetében, ha a Kínával való kapcsolatfelvételtől – illetve a kínai technológiai vállalatokkal való együttműködésről – van szó, hiszen ezeket a függő piacgazdaságokat a *pro* és a *kontra* csoportban egyaránt megtalálhatjuk.

2. *A 2008-as gazdasági válságot követően kialakult új mag-periféria törésvonal.* Ahogy *Magas* [2012] is utal rá, a kelet-közép-európai országok – részben a fent említett jellemzők következményeként – nyitott, exportorientált gazdaságok, amelyek erősen függenek a nyugat-európai partnerektől, ezért például mindennemű globális lassulás, válságok vagy a fő exportpiacok keresletének megingása negatívan hathat gazdasági növekedésükre (*Bohle–Greskovits* [2007], *Bohle* [2018], *Szanyi* [2020]). Következésképpen a 2008-as válságot követően több kelet-közép-európai országbeli vezető is azt a következtetést vonhatta le, hogy 1. a Nyugat sebezhető, 2. a túlzott függés a Nyugattól potenciálisan veszélyezteti a kelet-közép-európai országok gazdasági fejlődését. S valóban, ez a tapasztalat hosszabb-rövidebb időre több kelet-közép-európai országot is nyitottabbá tett az Európán kívüli partnerek, például Kína iránt.

E lépések többsége azonban a legtöbb esetben csak átmeneti kísérletnek bizonyult, és az országok – Magyarország és Szerbia kivételével – továbbra is óvatosak maradtak. Szerbia ismét kiemelkedik a csoportból, hiszen még ha a gazdasági integrációnak az Európai Unió felé kellene is terelnie az országot, történelmi és érzelmi tényezők (érzelmi kötődés Oroszországhoz, ortodox kereszténység, a Koszovó körüli vita, csalódás az uniós csatlakozási eljárásban stb.) már a 2008-as válság előtt is a keleti hatalmak felé mozdították el az ország külpolitikai irányát (*Pavičić* [2019]).

3. *Kölcsönös gazdasági függés és biztonsági aggályok.* Több kelet-közép-európai országban is megfigyelhető, hogy a Nyugattól való függőség csökkentésének igénye – például a 2008-as válság hatására – nem feltétlenül volt elég erős ahhoz, hogy felülírjon történelmi, politikai vagy biztonsági megfontolásokat. Míg tehát a biztonsági aggályok valóban befolyásolták néhány kelet-közép-európai ország döntését, a gazdasági interdependencia nem bizonyult elegendőnek a Kínával kapcsolatos álláspontok befolyásolásához. A kelet-közép-európai országok – bár eltérő mértékben – történelmileg, földrajzilag és politikailag is Európához kötődnek, és nagymértékben függnek a fejlett, főként uniós tagállamokkal fenntartott kereskedelmi és befektetési kapcsolatuktól. Az Eurostat adatai alapján az európai országok részesedése mind a kereskedelmi (import- és export-) kapcsolatok, mind a közvetlen külföldi befektetésállományok tekintetében messze meghaladja Kínáét. Mégis, Magyarország szívesen fogadja a kínai technológiai vállalatokat, míg Csehország és Lengyelország biztonsági kockázatot lát azokban. Az Európai Unió messze a legnagyobb és legfontosabb kereskedelmi partnere és jelentős befektetője Szerbiának is, azonban éppen az előző bekezdésben említett történelmi és érzelmi tényezők miatt Szerbia esete ismét kilóg a sorból.

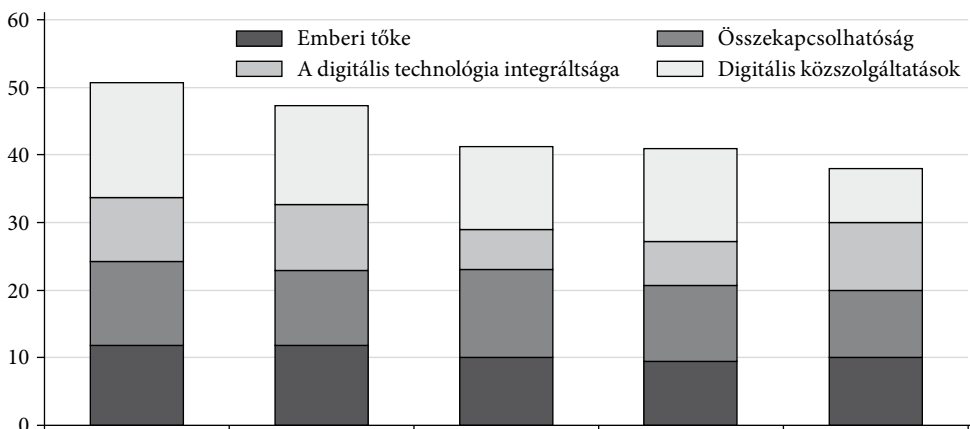
4. *Infrastrukturális szempontból elmaradottabb országok.* Az elmúlt évtizedekben a kelet-közép-európai régió egészében javult az infrastruktúra, különösen az EU-tagállamokban, ahol az EU a strukturális alapokon, az európai összekapcsolódási eszközön (*Connecting Europe Facility, CEF*) és az Európai Beruházási Bankon keresztül jelentős szerepet játszott ebben a folyamatban (*PWC–Atlantic Council* [2020]). Az Eurostat és a Világbank statisztikái szerint az EU-tag kelet-közép-európai országok az internet-hozzáférés, a szélessávú mobilhasználat és a biztonságos internetszerverek tekintetében majdnem az EU15-ök szintjén állnak. A már tárgyalt DESI mutató jelentős fejlődést mutat az elmúlt években. Az EU-tag kelet-közép-európai országok csak kevéssel maradnak el az uniós átlagtól (2. ábra). Szerbia – bár a nyugat-balkáni régióból a legközelebb áll az uniós átlagokhoz – elmarad az EU-tag kelet-közép-európai országoktól, köztük a másik három vizsgált országtól is *EC* [2019]).⁴

Következésképpen az infrastrukturális elmaradottság magyarázhatja Szerbia nyitottságát a kínai technológiai cégek felé, de semmiképpen sem indokolja a magyar álláspontot.

⁴ A négy vizsgált kelet-közép-európai ország közül Csehország érte el a legmagasabb pontszámot (azaz a csehek vannak a legközelebb az uniós átlaghoz), ezt követi Magyarország és Lengyelország, majd Szerbia. Csehország, Magyarország és Lengyelország magasabb pontszámot ért el, mint több dél-európai ország, például Görögország, Ciprus és Portugália, miközben Észtország és Litvánia az uniós átlag felett teljesítenek.

2. ábra

Kelet-közép-európai országok DESI mutatója, 2021

Megjegyzés: Szerbia esetében csak kompozit adatok álltak rendelkezésre a 2019. évi nemzetközi DESI (I-DESI) adatállományból.

Forrás: a szerzők saját szerkesztése <https://digital-agenda-data.eu/> alapján.

Következtetések és jövőbeni kutatási területek

Kína elsősorban azért indította el a digitális selyemút kezdeményezését, hogy az ország állami és magántulajdonú technológiai óriásainak erősségeit kihasználva egyre nagyobb mértékben integrálja a kínai technológiákat és szabványokat a világ – fejletlen, feltörekvő és fejlett – országainak digitális ökoszisztémaiba (Nouwens [2021]). A kelet-közép-európai országok e folyamatba történő bevonása Kína szempontjából mindenképp kívánatos, hiszen a digitális átalakulás – amely a kelet-közép-európai régió felzárkózási folyamata szempontjából létfontosságúnak tűnik – a régióban még folyamatban van, az itt sikeresen megvalósított projektek pedig később jó referenciaként szolgálhatnak a kínai vállalatok további európai kezdeményezéseihez is. Mindeközben azonban a nyugat-európai országok többsége fenyegetésként tekint a kínai technológiai vállalatokra, gyakran attól tartva, hogy a kelet-közép-európai országok „trójai falóként” beengedik a kínai technológiai vállalatokat – és az ebből eredő potenciális befolyást és biztonsági kockázatot is – Európába. A kelet-közép-európai országok azonban távolról sem követnek egységes irányvonalat, sőt nagyon is sarkos álláspontot képviselnek abban a kérdésben, hogy bevonják-e a kínai vállalatokat a digitális átalakulásba. Amint bemutattuk, az egyes álláspontok – és a mögöttes indokok – összetettek, így túlzottan leegyszerűsítő lenne csupán *pro*, illetve *kontra* csoportra bontani azokat. Míg ugyanis a kínai technológiai vállalatokat üdvözlő országok általában inkább politikai, mint gazdasági indítékokat követnek, addig a kínai technológiai vállalatok bevonását ellenzők esetében mind az elutasítás mértéke, mind pedig az elutasítás motivációja eltérő.

A tanulmány elején a nemzetközi politikai gazdaságtan, az összehasonlító politikai gazdaságtan, valamint a kelet-közép-európai tanulmányok alapján négy hipotézist

fogalmaztunk meg annak magyarázatára, hogy a kelet-közép-európai országok hogyan és miért reagálnak eltérően a digitális selyemút támasztotta kihívásokra.

– A kapitalizmusváltozatok vizsgálata kapcsán azt találtuk, hogy bár a legtöbb kelet-közép-európai ország úgynevezett függő piacgazdaság, ez nem feltétlenül tűnik döntő tényezőnek a Kínával való kapcsolatfelvétel szempontjából, mivel a kelet-közép-európai országokat a *pró* és a *kontra* csoportban egyaránt megtaláljuk. E hipotézisünk tehát teljes egészében nem igazolható.

– Másodszor, azt a feltételezést elemeztük, hogy a 2008-as válságot követően Európában kialakult mag–periféria törésvonalért – illetve a kínai vállalatokkal szembeni nyitásért – mennyiben tehető felelőssé Kína. Elemzésünk azt mutatta, hogy ez a hipotézis részben igazolható, mivel a válság után szinte valamennyi kelet-közép-európai ország nyitott az Európán kívüli országok és vállalatok felé. Néhányan közülük ugyanakkor óvatosak maradtak, és felhagytak a további kötelezettségvállalással.

– Harmadszor, megvizsgáltuk a gazdasági interdependencia és a biztonsági aggályok szerepét is, s megállapítottuk, hogy ez a hipotézis is részben igazolható, mivel mind a biztonsági aggályok, mind a gazdasági interdependenciák megléte befolyásolta néhány kelet-közép-európai ország döntését, igaz, voltak kivételek is.

– Negyedszer, azt is megvizsgáltuk, hogy az infrastrukturális értelemben vett lemaradás, azaz esetünkben a digitális technológiákhoz való relatíve korlátozott hozzáférés mennyiben befolyásoló tényező. E téren azt találtuk, hogy a kelet-közép-európai országok csak kismértékben maradnak el az uniós átlagtól, Szerbia esetében ez a lemaradás jelentősebb, így ez a hipotézis a nyugat-balkáni ország esetében alkalmas a kínai digitális selyemút kezdeményezés támogatásának igazolására.

Összefoglalóan kijelenthetjük, hogy a kelet-közép-európai országok Kínával szembeni nyitottságát/zártságát komolyan befolyásolja a kínai vállalatokkal való együttműködés során szerzett korábbi negatív tapasztalat, az Egyesült Államok aktívabb diplomáciája a régióban, de hatással van rá Kína európai megítélésének változása is, amely tetten érhető az uniós intézmények és a nagyobb tagállamok kommunikációjában. A viták középpontjában álló kínai csúcstechnológiai vállalatok – különösen a Huawei – sok országban „toxikussá” váltak, miközben a Huawei-vel való bánásmód egyre inkább az adott ország Kínához fűződő kapcsolatainak mércéje lett.

Megállapíthatjuk, hogy a négy hipotézis a *kontra* országcsoport esetében megerősíthető. Továbbá, mivel mind a négy hipotézis politikai gazdaságtani feltevésekből indult ki, a hipotézisek érvényessége egyúttal azt is jelentheti, hogy a *kontra* országok döntéseit nem tisztán gazdasági, hanem politikai megfontolások vezérelték. Ezt a megállapítást szakértői interjúk is alátámasztották. E kelet-közép-európai országok tehát nem is igazán mérlegelik, hogy gazdasági értelemben profitálhatnának-e a kínai digitalizációs megoldások használatából, hanem elsősorban biztonsági és politikai okokra hivatkozva döntenek úgy, hogy nem kérnek az együttműködésből. A négy hipotézis ugyanakkor nem igazolható a *pró* országcsoport vonatkozásában. Szerbia esetében ez részben azzal magyarázható, hogy a nyugat-balkáni ország sok szempontból kilóg a kiválasztott csoportból, azaz különbözik az EU-tag kelet-közép-európai országoktól: amellett, hogy az egy főre jutó szerb GDP körülbelül fele a lengyel és csupán harmada a cseh GDP/fő adatnak, Szerbia

integráltsága erősebb a kelet-közép-európai régió kívül, mint azon belül (*Grieverson* [2019]). Szerbia – a másik három vizsgált kelet-közép-európai országgal ellentétben – ugyanis nem tagja sem az EU-nak, sem a NATO-nak, sem az OECD-nek, míg az Európán kívüli országokkal való kapcsolata hagyományosan jelentősebb. Valójában tehát Magyarországnak az igazi atipikus esetnek – mind az elemzett csoporton belül, mind pedig a tágabb kelet-közép-európai régióban –, mivel szinte minden tulajdonságában megegyezik a többi EU-tag kelet-közép-európai országgal, mégis eltérő módon cselekszik. A háttérben meghúzódó okok azonban vélhetően itt sem tisztán gazdasági jellegűek.

Ami a jövőbeli kutatási irányokat illeti, érdekes lehet figyelemmel kísérni, milyen elgondolás szerint fejlődik tovább a digitális selyemút a koronavírus-járvány utáni világban, azaz milyen stratégiákat követhetnek a kínai technológiai vállalatok globálisan, illetve a kelet-közép-európai régióban egyaránt. Mivel a kínai vállalatokkal szembeni fenntartások világszerte növekednek, e vállalatok megpróbálhatják például hangsúlyozni multinacionális profiljukat, valamint értékeik, működésük és termékeik modernitását, cáfolva a kínai állam szerepével kapcsolatos feltételezéseket.

A kelet-közép-európai országok szempontjából két további lehetséges tényezőt érdemes figyelembe venni a jövőbeli kutatásokban: Németország álláspontját és a távközlési vállalatok megfontolásait. Mivel a kelet-közép-európai országok gazdaságilag szorosan összefonódnak Németországgal, sok múlhat a kínai vállalatok európai digitalizációs szerepvállalását érintő német hozzáálláson, azaz azon, hogy ténylegesen milyen mértékben fog együttműködni a kínai technológiai vállalatokkal Németország, illetve a német szolgáltató cégek. Továbbá, ahogy *Karásková* [2021] is kiemeli, valójában a helyi távközlési vállalatok is döntő szerepet játszanak a kínai komponensek hálózatukban való elterjedtségében, döntéseiket pedig nem feltétlenül biztonsági, hanem sokkal inkább pénzügyi vagy technikai szempontok vezérik. Összességében tehát a kelet-közép-európai országok kínai digitalizációs projekteken való részvétele attól is függhet, hogy a távközlési vállalatok hogyan döntenek: vajon egy olcsóbb, de ellentmondásos vagy egy drágább, de kevésbé problémás partnert választanak az 5G hálózataik kiépítéséhez.

Hivatkozások

- ARCESATI, R. [2020]: The Digital Silk Road is a development issue. Merics Short Analysis, április 28. <https://merics.org/en/short-analysis/digital-silk-road-development-issue>.
- BACHULSKA, A. [2021]: Poland: hardening stance. Megjelent: *Karásková, I.* (szerk.) [2021] 11–12. o. https://chinaobservers.eu/wp-content/uploads/2021/01/briefing-paper_huawei_A4_03_web-1.pdf.
- BALDWIN, R. [2013]: Global supply chains: Why they emerged, why they matter, and where they are going. Megjelent: *Elms, D. K.–Low, P.* (szerk.): Global value chains in a changing world. Fung Global Institute–Nanyang Technology University–WTO, Genf, 13–59. o. <https://doi.org/10.30875/3C1B338A-EN>.
- BITE LATVIJA... [2019]: Bite Latvia will not suspend its partnership with Huawei. The Baltic Times, február 15. https://www.baltictimes.com/bite_latvija_will_not_suspend_its_partnership_with_huawei/.

- BOHLE, D. [2018]: European Integration, Capitalist Diversity and Crises Trajectories on Europe's Eastern Periphery. *New Political Economy*, Vol. 23. No. 2. 239–253. o. <https://doi.org/10.4324/9781003158455-7>.
- BOHLE, D.–GRESKOVITS BÉLA [2007]: The State, Internationalization, and Capitalist Diversity in Eastern Europe. *Competition & Change*, Vol. 11. No. 2. <https://doi.org/10.1179/102452907x181929>.
- BRETTEL, M.–FRIEDERICHSEN, N.–KELLER, M.–ROSENBERG, M. [2014]: How virtualization, decentralization and network building change the manufacturing landscape: an industry 4.0 perspective. *International Journal of Mechanical, Aerospace, Industrial and Mechatronics Engineering*, Vol. 8. No. 1. 37–44. o. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1336426>.
- BRUSZT LÁSZLÓ–VUKOV, V. [2017]: Making States for the Single Market: European Integration and the Reshaping of Economic States in the Southern and Eastern Peripheries of Europe. *West European Politics*, Vol. 40. No. 4. 663–687. o. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1281624>.
- BUKHT, R.–HEEKS, R. [2017]: Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy. *International Organisations Research Journal*, Vol. 13. 143–172. o. <https://doi.org/10.17323/1996-7845-2018-02-07>.
- COLVIN, J. [2019]: US and Poland sign agreement to cooperate on 5G technology. ABC News, szeptember 2. <https://abcnews.go.com/Technology/wireStory/us-poland-sign-joint-document-5g-technology-cooperation-65338394>.
- DE GRAAFF, N.–TEN BRINK, T.–PARMAR, I. [2020]: China's Rise in a Liberal World Order in Transition – introduction to the Special Forum. *Review of International Political Economy*, Vol. 27. No. 2. 191–207. o. <https://doi.org/10.1080/09692290.2019.1709880>.
- DURAZZI, N.–DIESSNER, S.–HOPE, D. [2019]: Rethinking Institutional Complementarities: German Manufacturing in the Knowledge Economy. Paper presented at the Society of the Advancement of Socio-Economics 31st Annual Meeting, New York, június 27–29.
- EC [2019]: Monitoring the Digital Economy and Electronic Communications Services in the Western Balkans and Turkey. Market Report. DG Communications Networks, Content & Technology, <https://www.rcc.int/files/user/docs/3%20-%20DESI%202019.pdf>.
- ECONOMIST [2018]: China has designs on Europe. Here is how Europe should respond. *The Economist*, október 4. <https://www.economist.com/leaders/2018/10/04/china-has-designs-on-europe-here-is-how-europe-should-respond>.
- EISENHARDT, K. M.–GRAEBNER, M. E. [2007]: Theory building from cases: Opportunities and challenges. *The Academy of Management Journal*, Vol. 50. No. 1. 25–32. o. <http://dx.doi.org/10.5465/AMJ.2007.24160888>.
- ÉLTETŐ ANDREA–SASS MAGDOLNA [2021]: A kapitalizmus változatai és az ipar 4.0 a visegrádi országokban. *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 5. sz. 490–514. o. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2021.5.490>.
- GAMBAROTTO, F.–SOLARI, S. [2015]: The Peripheralization of Southern European Capitalism within the EMU. *Review of International Political Economy*, Vol. 22. No. 4. 788–812. o. <https://doi.org/10.1080/09692290.2014.955518>.
- GARLICK, J. [2019]: China's Economic Diplomacy in Central and Eastern Europe: A Case of Offensive Mercantilism? *Europe-Asia Studies*, Vol. 71. No. 8. 1390–1414. o. <https://doi.org/10.1080/09668136.2019.1648764>.
- GARLICK, J. [2020]: The Impact of China's Belt and Road Initiative: From Asia to Europe. Routledge, Abingdon, <https://doi.org/10.4324/9781351182768>.
- GRIEVESON, R. [2021]: Western Balkan economic integration with the EU: Time for more ambition. *Balkans in Europe Policy Advisory Group (BiEPAG) Blog*, október 14. <https://biepag.eu/blog/western-balkan-economic-integration-with-the-eu-time-for-more-ambition/>.

- HALL, P.–SOSKICE, D. [2001]: Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage. *The Academy of Management Review*, Vol. 28. No. 3. <https://doi.org/10.2307/30040740>.
- HALLWARD-DRIEMEIER, M.–NAYYAR, G. [2017]: Trouble in the making? The future of manufacturing-led development. World Bank Group, Washington, DC. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1174-6>.
- HANKEWICZ, S. [2019]: Estonia and the US sign a memo on 5G security, exclude Chinese Huawei. *Estonian World*, november 8. <https://estonianworld.com/security/estonia-and-the-us-sign-a-memo-on-5g-security-exclude-chinese-huawei/>.
- HARRIS, S.–SUTTON, R. [1986]: Functions of Parting Ceremonies in Dying Organizations. *The Academy of Management Journal*, Vol. 29. No. 1. 5–30. o. <https://doi.org/10.5465/255857>.
- HORVÁTH BENCE [2020]: A Huawei kutatási-fejlesztési központot nyit Budapesten. *444.hu*, október 20. <https://444.hu/2020/10/20/a-huawei-kutatasi-fejlesztesi-kozpontot-nyit-budapest>.
- IKENBERRY, J.–PARMAR, I.–STOKES, D. [2018]: Ordering the World? Liberal Internationalism in Theory and Practice. Special Issue. *International Affairs*, Vol. 94. No. 1. 1–172. o. <https://doi.org/10.1093/ia/iix277>.
- JAKÓBOWSKI, J. [2018]: Chinese-led Regional Multilateralism in Central and Eastern Europe, Africa and Latin America: 16 + 1, FOCAC, and CCF. *Journal of Contemporary China*, Vol. 27. No. 113. 659–673. o. <https://doi.org/10.1080/10670564.2018.1458055>.
- KARÁSKOVÁ, I. (szerk.) [2021]: Huawei in Central and Eastern Europe: Trends and forecast. Briefing Paper. Association for International Affairs (AMO), Prága, https://chinaobservers.eu/wp-content/uploads/2021/01/briefing-paper_huawei_A4_03_web-1.pdf.
- KARÁSKOVÁ, I.–BACHULSKA, A.–SZUNOMÁR ÁGNES–VLADISAVLJEV, S. (szerk.) [2020]: Empty shell no more: China's growing footprint in Central and Eastern Europe. Association for International Affairs (AMO), Prága, https://chinaobservers.eu/wp-content/uploads/2020/04/CHOICE_Empty-shell-no-more.pdf.
- LANZOLLA, G.–ANDERSON, J. [2008]: Digital transformation. *Business Strategy Review*, Vol. 19. No. 2. 72–76. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8616.2008.00539.x>.
- LE CORRE, P.–VUKSANIVIC, V. [2019]: Serbia: China's Open Door to the Balkans. *The Diplomat*, január 1. <https://thediplomat.com/2019/01/serbia-chinas-open-door-to-the-balkans>.
- LOPATKA, J.–AIZHU, C. [2018]: CEFC China's chairman to step down; CITIC in talks to buy stake in unit. *Reuters*, március 20. <https://www.reuters.com/article/us-china-cefc-czech/cefc-chinas-chairman-to-step-down-citic-in-talks-to-buy-stake-in-unit-idUSKBN1GW0HB>.
- LOPATKA, J.–KAHN, M. [2019]: Czech cyber watchdog says its Huawei warning took U.S. by surprise. *Reuters*, Prága, március 6. <https://www.reuters.com/article/us-huawei-europe-czech-idUSKCN1QN1DI>.
- MAGAS ISTVÁN [2012]: External shocks and limited absorption in a small open economy: the case of Hungary. *Post-Communist Economies*, Vol. 24. No. 1. 1–14. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2012.647626>.
- MATURA TAMÁS [2018]: The Belt and Road Initiative depicted in Hungary and Slovakia. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, Vol. 7. No. 2. 174–189. o. <https://doi.org/10.1080/24761028.2018.1537091>.
- MATURA TAMÁS–SZUNOMÁR ÁGNES–ANDRIJAUSKAS, K.–BĚRZIŇA–CERENKOVA, U.–A.–BRÎNZĂ, A.–FILIPOVA, R.–KARÁSKOVÁ, I.–KARINDI, L.–KRSTINOVSKA, A.–LIPERI, O.–MCCALEB, A.–PEJIČ, N.–RADITYA–LEŽAIĆ, A.–TURCSÁNYI, R.–VLADISAVLJEV, S. [2021]: Chinese Investment in Central and Eastern Europe Data Set. Central and Eastern European Center for Asian Studies, Budapest, <https://www.china-cee-investment.org/the-dataset>.

- MYANT, M.–DRAHOKOUPIL, J.–LESAY, I. [2013]: The Political Economy of Crisis Management in East-Central European Countries. *Europe-Asia Studies*, Vol. 65. No. 3. 383–410. o. <https://doi.org/10.1080/09668136.2013.779460>.
- NÖLKE, A.–BRINK, T. TEN–CLAAR, S.–MAY, C. [2015]: Domestic structures, foreign economic policies and global economic order: Implications from the rise of large emerging economies. *European Journal of International Relations*, Vol. 21. No. 3. 538–567. o. <https://doi.org/10.1177/1354066114553682>.
- NÖLKE, A.–VLIEGENTHART, A. [2009]: Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe. *World Politics*, Vol. 61. No. 4. 670–702. o. <https://doi.org/10.1177/1354066114553682>.
- NOUWENS, M. (szerk.) [2021]: China's Digital Silk Road: Integration into National IT Infrastructure and Wider Implications for Western Defence Industries. The International Institute for Strategic Studies, https://admin.govexec.com/media/china_digital_silk_road_-_iiss_research_paper.pdf.
- NWABUEZE, A. U.–OZIOKO, R. E. [2011]: Information and Communication Technology for Sustainable Development in Nigeria. Lincoln University of Nebraska, Library Philosophy and Practice [e-journal]. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/600/>.
- PAVIČIĆ, V. [2019]: Serbia's Orientation Challenge and Ways to Overcome It. *Connections*, Vol. 18. No. 1–2. 111–127. o. <https://doi.org/10.11610/Connections.18.1-2.07>.
- PAVLÍNEK, P. [2017]: Dependent growth: Foreign investment and the development of the automotive industry East-Central Europe. Springer, Cham, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-53955-3>.
- PÉTI MÁRTON [2017]: Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói. BCE Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet, http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3249/1/selyemut_gfoldrajz.pdf.
- PWC–ATLANTIC COUNCIL [2020]: The road ahead – CEE transport infrastructure dynamics. Joint Atlantic Council–PwC Report, <https://www.pwc.com/gx/en/industries/assets/the-road-ahead.pdf>.
- REUTERS [2019a]: Slovakia has no evidence of Huawei security threat – prime minister. Reuters, Bratislava, január 30. <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-huawei-slovakia/slovakia-has-no-evidence-of-huawei-security-threat-prime-minister-idUSKCN1POITO>.
- REUTERS [2019b]: Hungarian minister opens door to Huawei for 5G network rollout. Reuters, Budapest, november 5. <https://www.reuters.com/article/us-hungary-telecoms-huawei/hungarian-minister-opens-door-to-huawei-for-5g-network-rollout-idUSKBN1XF12U>.
- RICZ JUDIT [2019]: The Changing Role of the State in Development in Emerging Economies: The Developmental State Perspective. Megjelent: *Szanyi Miklós* (szerk.): Seeking the Best Master: State Ownership in the Varieties of Capitalism. Central European University Press, Budapest–New York, 237–273. o. <https://www.jstor.org/stable/10.7829/j.ctv138wqt7.12>.
- ROGERS, S. [2020]: Hungarian authoritarian populism: a neo-Gramscian perspective. *East European Politics*, Vol. 36. No. 1. 107–123. o. <https://doi.org/10.1080/21599165.2019.1687087>.
- ROWELY, J. [2002]: Using Case Studies in Research. *Management Research News*, Vol. 25. No. 1. 16–27. o. <https://doi.org/10.1108/01409170210782990>.
- SASS MAGDOLNA–SZALAVETZ ANDREA [2013]: Crisis and Upgrading: The Case of the Hungarian Automotive and Electronics Sectors. *Europe-Asia Studies*, Vol. 65. No. 3. 489–507. o. <https://doi.org/10.1080/09668136.2013.779463>.
- SOSKICE, D. [2020]: The ICT Revolution and Neo-Liberalism: Its Major Pathologies and a Polyanian Second Movement. *Stato e Mercato*, Vol. 40. No. 1. 17–39. o. <https://doi.org/10.1425/97508>.

- SZALAVETZ ANDREA [2020a]: Digital transformation and local manufacturing subsidiaries in Central and Eastern Europe: Changing prospects for upgrading? Megjelent: *Drahokoupil, J.* (szerk.): The challenge of digital transformation in the automotive industry: Jobs, upgrading and the prospects for development. European Trade Union Institute, Brüsszel, 25–43. o. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3792000>.
- SZALAVETZ ANDREA [2020b]: Digital transformation – enabling factory economy actors’ entrepreneurial integration in global value chains? *Post-Communist Economies*, Vol. 32. No. 6. 771–792. o. <https://doi.org/10.1080/14631377.2020.1722588>.
- SZANYI MIKLÓS [2020]: Changing trends of foreign direct investments in East Central Europe. Megjelent: *Szunomár* (szerk.) [2020a] 21–47. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-55165-0_2.
- SZCZUDLIK, J. [2017]: Poland’s Measured Approach to Chinese Investments. Megjelent: *Seaman, J.–Huotari, M.–Otero-Iglesias, M.* (szerk.): Chinese Investment in Europe – A Country-Level Approach. ETNC Report, december, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-12/ETNC_Report_2017.PDF.
- SZUNOMÁR ÁGNES [2018]: One Belt, One Road: Connecting China with Central and Eastern Europe? Megjelent: *Cheng, Y.–Song, L.–Huang, L.* (szerk.): The Belt & Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspectives. Palgrave Macmillan, Szingapúr, 71–85. o. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5921-6_5.
- SZUNOMÁR ÁGNES (szerk.) [2020a]: Emerging-market multinational enterprises in East Central Europe. Palgrave Macmillan, Cham, 349 o. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-55165-0>.
- SZUNOMÁR ÁGNES [2020b]: Home and host country determinants of Chinese multinational enterprises’ investments into East Central Europe. Megjelent: *Szunomár* (szerk.) [2020a] 51–86. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-55165-0_3.
- SZUNOMÁR ÁGNES–KARAS, J.–OEHLER–SINCAI, I. M. [2020]: Huawei in Central and Eastern Europe: strategic partner or potential threat? Megjelent: *Zhang, W.–Alon, I.–Lattemann, C.* (szerk.): Huawei goes global. Volume II: Regional, geopolitical perspectives and crisis management. Palgrave Macmillan, 105–128. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-47579-6_5.
- TURCSÁNYI, R. Q. [2020]: China and the Frustrated Region: Central and Eastern Europe’s Repeating Troubles with Great Powers. *China Report*, Vol. 56. No. 1. 60–77. o. <https://doi.org/10.1177/0009445519895626>.
- UNWIN, T.–DE BASTION, G. [2009]: Digital Divide. Megjelent: *Kitchin, R.–Thrift, N.* (szerk.): International Encyclopedia of Human Geography. Elsevier, 191–197. o. <https://doi.org/10.1016/b978-008044910-4.00090-0>.
- VANNONI, M. [2015]: What Are Case Studies Good for? Nesting Comparative Case Study. *Research Into the Lakatosian Research Program, Cross-Cultural Research*, Vol. 49. No. 4. 331–357. o. <https://doi.org/10.1177/1069397114555844>.
- VIGVÁRI GÁBOR [2009]: Változó szerepek. Ágazati politikák a fejlesztő állam tevékenységében. Megjelent: *Csáki György* (szerk.): Látható kéz. A fejlesztő állam a globalizációban. Napvilág, Budapest, 127–160. o.
- VLADISAVLJEV, S. [2019]: How did Serbia and Huawei cooperate: a chronology. *BFPE*, július 5. <https://en.bfpe.org/how-did-serbia-and-huawei-cooperate-a-chronology/>.
- WEGRICH, K.–KOSTKA, G.–HAMMERSCHMID, G. [2017]: The Governance of Infrastructure. Oxford University Press, Oxford, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198787310.003.0002>.
- YILMAZ, S.–CHANGMING, L.–LIU, C. [2018]: China’s ‘Belt and Road’ strategy in Eurasia and Euro-Atlanticism. *Europe-Asia Studies*, Vol. 70. No. 2. 252–276. o. <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1435777>.